

SANATTA KITSCH KAVRAMI

İsmail YARDIMCI*

“Kitsch” sözcüğü son zamanlarda sıkça kullanılmakta ve toplumsal bir yaygınlık kazanmaktadır. Kitsch sözcüğünün kökeni belirsizdir. Kimileri eskiz anlamına gelen İngilizce “Sketch” den geldiğini ileri sürmekte, kimilerine göreyse sokaktan ıvır-zıvır toplamak anlamına gelen Almanca “Kitschen” fiilinden gelmektedir. Ancak bugün kullandığımız Kitsch sözcüğü bu anlamlarda kullanılmamaktadır.

Türk Dil Kurumu’nun Güzel Sanatlar Sözlüğünde bu terim için “özenti ürünü” karşılığı verilmiştir. Kitsch’i açıklamak için birkaç kelimelik bir anlatım bulmak zordur. Meydan Larousse (birinci ek cilt), etimolojik olarak Almanca kelime demiş ve şöyle tanımlamış. “Zevksizliği, gülünç ve garip denilecek kadar aşırılığa vardırıan yapıtları belirlemek için kullanılan kavram.” Kitsch bugün genel olarak onu tüketen (seyreden, izleyen, dinleyen, okuyan, bakan) kişilerde estetik etki yapan ancak sanat kapsamında değerlendirilmesi olanaksız ürünleri ifade etmektedir. Bu durumda kitsch estetik düzeyi düşük, zevksiz sanat yapıtı anlamına gelmemelidir.

O halde kitsch nedir? Kitsch kavramı yalın bir tanıma indirgenemeyecek kadar özellikler gösteren, daha geniş kapsamlı olgular kümesidir. Kitsch’i iyi anlayabilmek için onu vareden nedenleri açıklamak daha doğru olacaktır.

Kitsch 18. yüzyıl sonlarında Batı Avrupa’da beliren toplumsal, kültürel, teknolojik değişimlerle ortaya çıkmıştır. Kitsch’in doğmasının iki nedeni vardır. Bunlardan ilki resim sanatında akımların çok olması ve değişmesi. Buna bağlı olarak da zengin ve üst sınıfla, halk arasında sanatsal değerlerin ve zevklerin bir olmaması; ikinci neden ise, sanayileşme ile makinanın insanı sınırlamasıdır. Adnan Turani, Dünya Sanat Tarihi adlı kitabında kitsch’in endüstrinin tehlikeleri daha henüz

*Yard.Doç.,Anadolu Üniversitesi Bozüyük Meslek Yüksekokulu, Öğretim Üyesi.

kendini göstermeden önce Realizme yönelen sanat anlayışının belirmesiyle ortaya çıktığını açıklamaktadır. “Gerçekçilik, günlük olanın ifadesini ele aldığından insanı yüceltecek değerlere, katharsis denilen temizliğe ve islahâ, bir idealle yükselmeye, örnek sanatta özlemi amaç edinmiyordu. Kaydedilen gerçek ideal yerine sahte, hakiki olmayan, güzele olan ihtiyacı gidermek yoluna gidildi. Ve günlük ihtiyacın üstüne çıkma amacı giderilmek istendi. Böylece sergilerde, oturma odalarında, salonlarda iç gıdıklayıcı, az yada çok çıplak, tatlı bakışlı kızlar, Nymphe’ler, çıplak, güzel vücutlu evliyalarla ilgili resimler, Apollon kadar güzel İsalâr, güzel delikanlılar, gözleri baygın bakan yaralı askerin başında, insanı baştan çıkaracak kadar güzel kadınları gösteren kompozisyonlar yapıldı.” Bu akımla birlikte burjuva yıllardır kölesi olduğu aristokrat gibi görünmek istiyordu. Yükseltici, olduğundan daha güzel ve gösterişli resimler istiyordu. Ancak bunun sanat eseri vesaire oluşu ile ilgilenmiyordu.

Doğanın olduğu gibi anlatılması burjuvayı bu özlem yüzünden tatmin etmedi. Dolayısıyla halkın arzusu ile gerçek sanatçı arasında bir uçurum oluştu. Böylece yaratıcı ile halkın arzusuna yönelik işler yapan kişiler ayrılmış oldu. Kitsch bu anlamda resim sanatında abartılı, biçimde ve renkte albenisi olan taklit işlerle ortaya çıkmış oldu. Kısacası herhangi bir esere duyulan hayranlığın, o sanat eserini ortaya koyan kişinin değerlerine sahip olmayan kişilerce yapılan seviyesiz, sahte bir özentiydi kitsch.

Sanata resim sanatıyla giren kitsch, sanatın yan kollarıyla özellikle süsleme sanatlarıyla da kendini göstermeye başladı. Sanat ve zanaat ikileminde de gündelik hayatın bütün kesimlerine girmiş oldu¹.

Sanayi devrimiyle gerçekleşen endüstriyel gelişme ve makineleşme 19. yüzyıla damgasını vurmasıyla da kitsch ürünler çoğalmaya başlamış oldu. Gittikçe çoğalan bu kitsch ürünler artık beş duyuya da önem verecek çeşitlilikteki alanlarda önem kazanmaya başladı.

¹ Adnan TURANİ, Dünya Sanat Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983, s.445

Bu anlamda kitsch, sanattan zevk almak yerine, hayran olunan zevke göre sanat yapmak anlamına büründü. Sanat ve hatta genel bireysel davranışlar alanında normlar yıkılmıştır ve normsuzluk “zevk” kavramının köklerini oynatmaktadır. Bilindiği gibi zevk bireysel bir özellik değil, aksine toplumsal nitelikte bir estetik normlar sistemidir. Dolayısıyla söz konusu normlar sistemini yıkan her gelişme kaçınılmaz olarak zevksizliği ve de kitsch’i doğurur ve kitsch giderek her parçasına yayılacak genişlikte bir kapsam kazanabilir. Bu durumda kişiler sanat da dahil olmak üzere çeşitli etkinlik alanlarında yeni normlar aramakta ama bunları kolay bulamamaktadırlar².

Bu yeni norm arayışlarıyla birlikte gelişen kitsch bugün farklı kültürlerle ait göstergeleri, simgeleri biraraya getiren sentezler olarak da karşımıza çıkmaktadır. Türk köylü kadınlarının batılı giysi altına şalvar giymesi bu anlamda kitsch’i ifade eder.

Ayrıca bugün gelişmekte olan ülkelerde toplumsal değişimler ve yeni norm arayışları onların kendilerine özgü kitsch yaratmalarına neden olurken, diğer taraftan da gelişmiş ülkelerin yarattığı kitsch’leri ithal etmektedirler. Bu nedenle az gelişmiş ülkeler için kitsch daha köklü ve farklı gelişmektedir diyebiliriz. Dolayısıyla Türkiye için bugün arabesk adıyla nitelenen ve yalnız müzikte değil her alanda yaygınlaşan bir kitsch vardır. Diğer taraftan Batı kökenli kitsch ürünler de ortaya konmaktadır. Ve nihayetinde bu ikisinin karışımları belirmeye başlamıştır. Bunun en güzel örneği günümüz Türk pop müziğinde açıkça görülebilmektedir.

Kitsch ürünlerin bu kadar geniş kitlelere hitap etmesinin sebebi ne olabilir?

Kitsch, sürekli biçimde gerçek sanat yapıtlarından yararlanır ve beslenir. Ancak kitsch gerçek sanatta olduğu gibi bize estetik yaşantıyı vermez. Estetik yaşantıyı; sanat eserini sorgulama, değerlendirme, bir idea elde etme, estetik kaygı duyma anlamında ele aldığımızda kitsch ürünlerin farklılığını görebiliriz. Kitsch ürünlerinde bu; insanda uyandırdığı duygu, tüm kitlelerin paylaşabildiği türden ve açık olarak verilmelidir. Yani duygusallık izleyene dolaylı yollardan değil doğrudan

² Uğur TANYELİ, “Aslolan kitsch’tir”, Arredamento Dekorasyon Dergisi, sayı:21, İstanbul, 1990,s.105.

iletilmelidir. Duygusalılık ve bilinen şeylerin Kitsch'in bünyesini oluşturmasıdır. Kitsch tüketicisini yormaz, vermek istediğini bir çırpıda verir. Kitsch amaç olarak değil araç olarak sanat eseri olabilir. Çünkü Kitsch tüketicisi simgenin içinden bakar. Verilmek istenen olduğu gibi ve hiçbir dönüşüme uğramadan verildiğinden kitsch tüketicisi için önemli olan onların ifade ettikleri şeydir. Ağlayan çocuk, namaz kılan kız, vb. gibi.

Gerçek sanatta ise tüketicisinin bir yerden sonra sorgularıyla, kaygılarıyla ancak sezgileri ya da çağrışımlarıyla ulaşabildiği noktalardır önemli olan. Ama kitsch tüketicisinin böyle bir sorunu yoktur. Kitschin sanatsal üretiminde olduğu gibi dünyaya yeni bir açıdan bakmamıza olanak vermemesi, bildiklerimizi ve kabul ettiklerimizi önümüze bir kez daha getirmesi Kitsch Sanatının bize olumsuz yönünü anlatır.

Açıkçası, kitsch kendisini talep eden geniş çoğunluk için estetik taşıyan, ama sanatın binlerce yıldır kendine ördüğü özel "koza"nın içinden bakıldığında hiçbir sanatsal anlam taşımayan tüm olguların genel adıdır. Kitsch onu talep eden için zevkli, etmeyen için zevksiz gibi bir basitleştirme yapmak yanlış olmayacaktır.

Kitsch tıpkı güzel ya da çirkin gibi bir estetik kategoridir. Estetik bir tüketim sürecine sahiptir. Bizim řu veya bu eseri beğenimize uygun bulmamamız onu kitsch diye tanımlamamızı gerektirmez. Kitsch kendi özgül koşulları, öğeleri, özellikleriyle ele alınması, tartışıması gereken bir gerçektir.

Kitsch gerçek sanattan duyduğu hayranlığı daha abartılı, albenili bir şekilde ortaya koyarken, kimilerine göre çağın yorumuna uzak kalan, içeriksiz, özentili ürünler, kimilerine göre zevkli ürünler vermeye devam edecektir. Çünkü kitlelerin paylaşabileceği türden duyguları bünyesinde barındıran kitsch, kişilerin belleklerine kazınmış oldukları temel imgelerden türemek zorunda yani alışılmamış değil alışılmıştan yola çıkmaktadır.

Bu durumda hiçbirimiz kitsch'den tamamen kopamayız. Ne kadar olumlu yada olumsuz bulursak bulalım kitsch; sanatın vazgeçilmez bir parçasıdır.

Çağımız gereklerini karşılamada bugünkü bilimsel- endüstriyel olanaklar ve toplumsal değışmelerle birlikte kitsch'in yaygınlaştığı dikkate alınırsa, sanatsal yaratma açısından bir kaos yaşanabilir. İşte bu noktada insan ve insana bağılı değerler, bugüne bakış ve yarını algılayış açısından edinim sahibi ve fikir düzeyine ulaşmış sanatçıya ne denli ihtiyaç olduğu anlaşılır.

KAYNAKÇA

- BATUR, Enis;** “Kitsch Zevksizlik Estetiđi ve Gündelik Yaşamın Eleştirisi.” Arredamento Dekorasyon Dergisi, Sayı : 21, İstanbul, 1990.
- EROL, İsmail Lütfi;** “Sanatta Kitsch Üzerine Notlar” Evrensel kültür dergisi, Mart-1994
- FREVILLE, Jean;** Sosyalist Gözle Toplum ve Sanat, (Çev. Asım Bezirci), İzlem Yayınevi, İstanbul, 1963.
- TANYELİ, Uğur;** “Aslolan Kitsch’tir”, Arredamento Dekorasyon Dergisi, sayı: 21, İstanbul, 1990.
- TUNALI, İsmail;** Estetik, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989.
- TURANİ, Adnan;** Çağdaş Sanat Felsefesi, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1974
- TURANİ, Adnan;** Dünya Sanat Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1983.